
РЕД, ЗАКОН И ДЪРЖАВА В УЧЕНИЕТО НА ПЛАТОН КОСМОС

Даниел Вълчев*

*„Винаги е било правило Платон да бъде възхваляван,
но не и да бъде разбиран“, Бърtrand Ръсел*

I. Няколко думи

1. Често се твърди, че Платон и Аристотел са не само най-големите философи на античността, но че те се нареждат и измежду най-значимите мислители за всички времена. И в това няма нищо чудно. Достатъчно е човек да се изправи пред съответната стена с томове в някоя библиотека, за да се увери, че този възглед са споделяли поколения изследователи. При цялата условност на едно сравнение между подобни величини, трябва да признаем, че дълго време бях с представата, че Аристотел е по-значителният от двамата философи. Аз съм от това поколение, което беше възпитавано в дух на здрав материализъм и уважение към историцизма. Затова и не е чудно, че когато завърших Юридическия факултет на Софийския университет и започнах да се занимавам с теория на правото и история на философията на правото, интересът ми към Аристотел значително надвишаваше любопитството ми към Платон. Днес си мисля, че за това е имало основателни причини.

Платон по един или друг начин оказва силно влияние върху европейската философия не само до VI век, но поне още няколко века след закриването на Академията¹. Според Бърtrand Ръсел (а и мнозина други изследователи) „...християнската теология и философия, поне до тринайсети век, са били по-скоро от Платонов тип, отколкото повлияни от Аристотел¹“. След това, било чрез посредничеството на арабски и еврейски мислители, било бла-

* Доцент в ЮФ на СУ „Св. Кл. Охридски“, доктор по право.

¹ Атинската академия е първата известна институция за висше образование в Европа. Основана от Платон.

² Ръсел, Б. История на западната философия, Антична философия, Т. I. С. 1994, с. 167

годарение на делото на хора като Алберт Велики и Св. Тома от Аквино, Философът (с главна буква) е вече Аристотел. Оттук сякаш естествено стигаме до извода, че Аристотел е новото, съответстващото на развитието, докато Платон може да бъде идентифициран със старото, с миналото, с това, което се е считало за голямо, тъй като истински голямото е било задълго забравено и поради това — недостъпно. Оттук и следващият аргумент.

Аристотел е ученик на Платон, а както ни учеше марксизмът, в историята на мисълта по-късният философ има привилегията да стъпи върху създаденото от предшествениците си и съчетавайки понякога познати тези и аргументи, творчески да ги преосмисли и издигне на качествено ново равнище. Нека си припомним, че самите класици на марксизма определят Хегел и Фойербах като основа, над която надграждат, вземайки най-доброто от тях. Или пък как В. И. Ленин в „Държавата и революцията“ творчески доразвива „Гражданската война във Франция“ на К. Маркс по отношение на заварената буржоазна държава. Изводът се налага сам: това, което е ценно в творчеството на Платон, най-вероятно може да бъде открито и у Аристотел.

Платон е идеалист и при това обективен идеалист — според добре познатата ни класификация. Неговото философско поле е светът на идеите (формите), а учението му за държавата е една утопия. Аристотел от своя страна проявява подчертан интерес към сетивния свят, в това число и към създадените от човека закони и политически форми.

Аристотел приема, че светът е в движение, той се променя. За Платон истинският свят е неизменен. На промяна подлежат само отраженията на истинските неща, а всяка промяна неминуемо означава упадък.

Аристотел има амбицията да дава ясни дефиниции (склонност, която, ако съдим по отношението на Карл Попър, не е безспорно оценявана), докато Платон е по-скоро диалогично-казуистичен, а текстовете му са колкото философски, толкова и литературни.

Вероятно могат да се приведат и още аргументи, които обясняват защо у нас за един сравнително дълъг период от време интересът към Аристотел беше по-голям, сравнен с този към Платон. Така известно време след като започнах да преподавам в Юридическия факултет на Софийския университет дисциплини, имащи отношение към учението на Платон, сякаш по инерция интересът ми към този голям философ остана вторичен, неосновен.

Всичко се промени, когато прочетох „Отвореното общество и неговите врагове“ на Карл Попър³. Горещо долу по-същото време попаднах и на първия том на „История на западната философия“ на Бърtrand Ръсел. Тези

³ През 1993 година тя беше преведена и на български език — Попър, К. Отвореното общество и неговите врагове Платон Т I С 1993

двама големи мислители на XX век съзират в Платоновата държава прототип на цяла поредица романтично-наивни или мрачно-амбициозни утопии. Но което е по-важно — склонни са да търсят в учението на Платон част от интелектуалните основания на големите тоталитарни експерименти през XX век, довели човечеството до състояние на крайно напрежение и подложили го на голямо изпитание. Така, с посредничеството на Попър⁴ и Ръсел, Платон сериозно събуди моето интелектуално любопитство, което оттогава не ме е напуснало.

Сложността на задачата да се пише върху автор като Платон идва от няколко посоки. На първо място Платон е философ. И макар въпросите, свързани с държавата и законите, да са централни за него, те са само част от голямо по обем, многостранно и многопластово философско наследство. А нека да признаем, че ние все още трудно се освобождаваме от наслоеното недоверие към изследвания, които отиват отвъд тесните граници, поставени от шифъра на научна специалност на техния автор.

От значение е и фактът, че Платон не е просто философ, а философ от античността — т.е. от епоха, в която не се прави ясно предметно и методологическо разграничение между философия и наука, а още по-малко между различните научни области. В този смисъл настоящият текст само условно би могъл да се отнесе към философията на правото.

Все пак най-важното от гледна точка на сложността на задачата си остава обстоятелството, че идеите на Платон са били предмет на анализ и коментари векове наред, при това от страна на едни от големите умове на човечеството. А това, както и да го погледнем, не звучи окуражаващо.

Но от друга страна нека да си припомним, че интелектуалната леност често се крие зад разумни основания. И нека не забравяме, че всяко поколение е призвано наново да препрочита и да преоткрива големите автори.

Така се роди този текст, чиято логика ще се опитам сега накратко да представя.

2. Основната задача е да се очертае разбирането за *реда* като водещо в учението на Платон. Мисля, че всичко написано от него за държавата и законите е по някакъв начин подчинено или поне белязано от това разбиране. Подобно на своите предшественици и съвременници Платон схваща света като единен, подчиняващ се на обща логика, съставен от компоненти, които са взаимосвързани и подредени по относително устойчив в пространствено и времево отношение начин. За Платон знанието за реда може да бъде изразено в правила, изразяващи устойчиви връзки на взаимна зависимост между нещата. Това са всички правила, по които функционира светът. Още тук е добре да си

дадем сметка, че това включва *три различни категории закони*, които от съвременна гледна точка бихме могли да означим съответно като:

а) *природни закони* — опознати природни закономерности, изразяващи се най-просто казано в каузално отношение, в отношение между причина и следствие. Познаването на такава закономерност дава възможност да се предвиди, предизвика или избегне следствието. Например според Втория закон на Нютон в механиката ускорението, което получава едно тяло, е пропорционално на силата, която му действа, и обратно пропорционално на неговата маса ($F = ma$).

б) *закони в етически (нормативен) смисъл* — правила за поведение, при неспазване на които в рамките на общността се налага санкция. В този случай между причина и следствие има не каузална, а нормативна зависимост (*Не кради!*).

в) *закони на мисленето* — правила относно позволени, забранени или не обходими мисловни операции в рамките на една знакова система, водещи до верен (истинен) резултат (*Правилото за събиране на обикновени дроби в математиката или Закона за изключеното трето в логиката*).

От гледна точка на Платон тези три вида закони имат единен източник и като част от един общ ред те са взаимно свързани и се подчиняват на общи принципи.

Озаглавил съм този текст *Космос*, търсейки понятие, което най-пълно да изразява основополагащото значение на единния ред в цялостното светоразбиране на Платон.

3. За Платон знаем, че е роден през 428—427 г. пр. Хр. по време на Пелопонеската война. Освен с обичайното насилие тази продължила повече от две десетилетия война поставя на изпитание атиняните, донасяйки им в допълнение епидемии, глад и граждански сблъсъци. Семейството, в което се ражда Платон, е не само с висок социален статус и пряко отношение към случващото се в държавата. То е и част от дълга аристократична традиция, чийто корени водят към Кодър, последния племенен цар на Атика, и към държавника-реформатор Солон.

Платон получава високо и всеобхватно за своето време образование и добро възпитание. Между неговите учители е и Сократ, чието въздействие върху формирането на бъдещия философ е несъмнено. През този период упадъкът на Атина е толкова видим, а политическите обрати са толкова бързи и резки, че нестабилността и песимизмът в личен и обществен план се превръщат в правило. Знаково е обстоятелството, че Сократ става жертва на възстановената в Атина демокрация, а самият Платон заедно с други Сократови ученици е принуден да напусне града.

⁴ Попър, К. Цит. съч., с. 34.

Излагането на тези иначе широко известни факти от живота на Платон имат една цел — да потвърдят, че той, ако ползваме думите на Попър, „*страна безнадеждно от политическата нестабилност и несигурност на своето време*“, особено съпоставяйки тази нестабилност и несигурност с почти митичните спомени за щастливия и героичен живот на атиняните в предходните епохи, с които е свързано и семейството на философа. Кратките бележки относно биографията на Платон целят и да насочат вниманието към този негов ранен социален опит, който застава в основата на по-късно оформилия се възглед, че всяко социално развитие, всяка социална промяна е равнозначна на упадък.

След години на странстване Платон се завръща в Атина и около 385 г. пр. Хр. основава Академията. Тази философска школа значително надживява Платон и просъществува през цялата Античност. Известно е, че тя е закрыта чак през 529 г. сл. Хр. от император Юстиниан с аргумента, че е развъдник на измамната езическа мъдрост⁵. По времето на Платон Академията представлява не само училище, в което знаещите повече обучават знаещите по-малко, но и своеобразен съюз на мъдреците, ръководен от *схоларх*. За Академията е писано много, но тук ще си позволя да припомня само два факта, които имат отношение към изложението. Домът на Платон се е наричал *музейон* — дом на музите, подчертавайки, че философите служат на Аполон и музите. Известно е, че Платон оставя богато творчество, което впечатлява не само с обема и философската си дълбочина, но и със своите изящни художествени форми. По това време философ все още означава обичащ мъдростта, а това включва не само знания и логична мисъл, но и красота и изящество на словесните форми. Вторият факт, свързан с Академията, който е от съществено значение за коректното интерпретиране на темата, е съществуващият на входа на Академията надпис: „*Който не е геометър, да не влиза*“. На значението на този надпис ще се спра в следващите страници.

II. Космос

1. Какво всъщност означава ред? Дали редът може да бъде определен чрез неговите белези, или е възможна само отрицателна дефиниция (като обратното на хаоса)? Как редът може да бъде дефиниран днес и дали подобна дефиниция би била валидна през античността? Може ли една дефиниция за реда да бъде толкова всеобхватна, че да изрази представата за завършен, единен и подреден свят? Преди да отговоря на тези въпроси, се налага да бъде направено едно предварително уточнение.

⁵ Лосев, А., А. Тахо-Годи. Платон. С, 1999, с. 53.

Идеята за реда в рамките на това изследване няма никаква връзка със значенията на тази дума, навеждащи на оценъчни мисли за авторитарни политически режими — т.е. за насилствено налаган и поддържан социален ред, отрицание на свободата, самоопределянето, демокрацията (в едно от многобройните значения на тази дума). Ще използваме понятието ред в неговия далеч по-широк и ценностно неутрален смисъл.

Най-простото определение на реда е наистина отрицателно — редът е обратното на хаоса. То не ни казва много, но ни насочва към въпросите за разположението и предвидимостта, за пространството и времето, за покой и движението. Ако се опитаме да изпълним с положително съдържание определението за ред, той би могъл да бъде видян като устойчивото разположение на нещата едни спрямо други в пространствен и времеви аспект. Или ако се позволим на Хайек, то редът е „*състояние, при което множество елементи от различен вид са така свързани помежду си, че ние можем въз основа на своите познания за една пространствено или времево обособена част от цялото да формираме верни предвиждания за останалото, или най-малкото предвиждания, които имат голяма вероятност да се окажат верни*“⁶.

Доколкото предмет на изследване са възгледите на Платон, следва да бъде уточнено, че в древногръцката философия на разбирането за реда не съответства точно определено понятие. Вероятно пръв Анаксимандър от Милет пренесъл понятието *дике* от обществото върху природата и по този начин поставил началото на цялостното древногръцко разбиране за реда. В езиков план най-близко до това разбиране стои понятието *космос*, което повтаря пътя на *дике* — от отнасящо се само до полиса, до изразяващо общата идея за единство, хармония и справедливост в света. От първоначалното значение на *космос*, а именно *правилният ред в държава или общност*, значението се прехвърля върху подредения (по дефиниция правилно) околен свят. Доколкото днес приемаме, че светът е по-скоро възникнал, отколкото създаден, то не е чудно, че Хайек означава като *космос* всеки спонтанно възникнал ред. По отношение на създадения (екзогенно възникнал) ред той запазва понятието *таксис*⁷.

Всъщност древните гърци изглежда силно са се вълнували от въпросите на реда, защото най-ранните образци на тяхната мисъл показват увереност, че светът е подреден и завършен, и дори има определена форма. Оттук се появява и техният стремеж самите те, опознавайки света, не само да се стремят да

⁶ Хайек, Фр. Право, законодателство и свобода. Правни норми и правов ред. Т. 1. С, 1996, с. 48.

⁷ Хайек, Фр. Цит. съч., с. 49.

живеят според неговата подредба, но и самите те да подреждат — понятия, знания, социални практики, правила.

Отношението на древните гърци към произхода на реда е непоследователно и противоречиво. От една страна те вярват, че *светът е създаден*, т.е. приемат, че редът е по-скоро екзогенен, ако разглеждаме света като една даденост, а Боговете като друга даденост. Отново с Анаксимандър се свързва първият достигнал до нас опит за заменяне на възприеманите преди разпада на родовото общество божествени основания на света с философски основания⁸. Но и след Анаксимандър разбирането, че светът съществува според някакъв външен за света изначален замисъл, не само не изчезва, а напротив — то се утвърждава като господстващо.

В същото време в древногръцката философия не са рядкост и схващания, според които една част от реда в света — социалният ред, се разглежда като донякъде ендегенен ред. Може да предположим, че това е свързано с *разпадането на табуто*. Табуто може да се определи най-общо като правило за поведение, което се приема за даденост, без да има необходимост от обосноваване на неговата валидност, тъй като санкцията при неспазване, макар и почесто налагана от общността, се възприема като заместваща или допълваща една неизбежна каузална връзка между деяние и неблагоприятни последици. Разпадането на табуто на етически закони и опознати природни закономерности не променя драматично възгледа, че и в двата случая правилата са дадени на човека, а не създадени от човека. В древногръцката мисъл постепенно обаче се прокрадва разбирането за ролята на законодателя — мъдрецът, който по умозрителен път опознава реда в света (в това число и социалния ред като част от единния космически ред) и който единствен е способен да го възпроизведе (изрече) в етическите закони. Представяйки по този начин част от един всеобщ екзогенен ред, етическите закони могат да бъдат разглеждани като създадени от човека само в смисъл на изречени от човека.

Платон не е успял да се отдалечи драматично от това разбиране. За него „истинските“ (мъдрите, добрите) закони не са само въпрос на добра воля от страна на властника. Те са много повече въпрос за знание относно нещо, стоящо в каузален план пред, а в ценностен смисъл над човека. И това нещо е всеобщият ред, единният *космос*. Представата за обвързаността на законодателя с параметри, стоящи в ценностен обвързващ смисъл над него, съществува векове след Платон. Дори автори като Жан Боден, когото често приемаме за създател в края на XVI век на първата стройна теория за суверенитета на държавата (т.е. за нейната абсолютна и вечна власт), не успява да се отърси

⁸ Радев, Р. Антична философия. С. 1994, 52—54.

от традицията да разглежда властта (дори когато е абсолютна и вечна) като възможна в определени граници⁹.

3. За *Питагор* и неговите последователи *числото* било *архе* — първичният елемент на вселената. Както уместно отбелязва един автор¹⁰, това е донякъде объркващо, защото другите *архе* са част от сетивния свят. Да припомним, че за Талес това е водата, за Анаксимен — въздухът, за Хераклит — огънят и т.н. Но, от друга страна, самите питагорейци изглеждат са придавали на числата някакъв вид сетивност. Считали са например, че числата имат плътност, така както са мислели, че всички неща имат форма и следователно могат да бъдат разложени на точки¹¹. Оттук пък следва възможността всяко нещо да бъде разлагано на числа — нещо, което в общи линии стои в основата на съвременното дигитализиране на образите. Бърtrand Ръсел твърди, че Питагор е виждал числата като форми, и дава пример с изразите „на квадрат“ и „на куб“, които ползваме в математиката и днес, за да означим умножението на числото по самото себе си¹².

Поради факта, че за питагорейските теории няма нито едно оригинално историческо доказателство, е трудно да преценим доколко питагорейците наистина са приемали, че числата имат материален характер, или пък са вярвали, че в основата си светът е идеален. В подкрепа на второто разбиране, което би ни отвело пряко до Платон, е приписването на Питагор разбиране, че всичко в света се управлява от една висша логика. От хаоса произлиза *монадата* (числото едно), а от монадата — другите числа. Две е линия, три е равнина, четири — пространствено определено тяло и т.н. С особена почит се ползвало числото десет. Считало се, че от правилното съчетаване на числата идва *хармонията* — подходящите пропорции и разстояния между нещата. Всичко това за Питагор бил *космосът*, или *редът*. Според питагорейците той е можел да бъде открит навсякъде — според Архит в социалната справедливост, според Алкмеон — дори в здравето. Самият Питагор е открил проявление на този всеобщ ред в музиката, обръщайки внимание на постоянната връзка между дължината на струните в лирата и височината на музикалния тон¹³.

Повлиян ли е бил Платон от питагорейците, в това число и по отношение на разбирането за наличието на един всеобщ ред? Няма съмнение, че правилният отговор е положителен. Наистина в своите текстове Платон почти не го-

⁹ Виж моята студия „Жан Боден и аксиомата за суверенитета на държавата“. — Във: Вълчев, Д. Студии по история на европейската философия на правото. С, 1999, с. 53 и сл.

¹⁰ Де Крешенцо, Л. История на гръцката философия. Предсократиците. С, 2001, с. 63.

¹¹ Диоген Лаерций. Животът на философите, VIII.

¹² Ръсел, Б. Цит. съч., с. 73.

¹³ Де Крешенцо, Л. Цит. съч., с. 64.

вори за питагорейството, като говори само по веднъж за Питагор¹⁴ и за питагорейците¹⁵. На едно място споменава и „питагорейския начин на живот“¹⁶.

Още Аристотел обаче наемква за силното влияние на Питагор и питагорейството върху Платон. Други писатели от античността направо обвиняват Платон в плагиатство¹⁷. Общеизвестно е, че Платон няма навика да цитира предшествениците си, дори когато обилно ползва тяхното наследство. Б. Ръсел дори твърди, че „*това, което е привидно Платонизъм, след като бъде анализирано, се оказва в същността си Питагорейство*“¹⁸. Р. Радев пък обръща внимание върху дейността на философите от Старата Академия, които след смъртта на Платон „*ориентират Платонизма към Питагорейството*“¹⁹, Интересна е и тезата на някои учени, които, разсъждавайки върху популярния разказ за срещата между Питагор и Леон, тирана на Флионт²⁰, допускат обратната зависимост. Доколкото онова, което знаем за Питагор, е по-късен преразказ и интерпретация от хора, свързани с Платоновата академия, то не е изключено те, съзнателно или не, да са преиначили оригиналните възгледи на Питагор, тъй че тези възгледи да станат по-близки до възгледите на Платон²¹. Въпреки оригиналността на хипотезата за по-късното „платонизиране“ на Питагор, много по-вероятно е Платон широко да е ползвал питагорейски източници.

Една от най-важните тези в учението на Платон — тезата за паралелното съществуване на двата свята, също може да бъде отнесена към питагорейците²³. Въпреки оскъдните източници мнозина автори подчертават, че за питагорейците има два свята — единият свят е вечен и неизменен, достъпен за интелекта, но не и за сетивата. Другият свят е достъпен за сетивата, но пък логиката на неговата подредба не може да бъде сетивно възприета. Разумът е повисш от сетивата и затова обектите на мисълта са по-реални от сетивно възприеманите обекти. По този начин става ясно, че с помощта на мисълта може да се достигне до истини не само за света на идеите, но косвено и за сетивния

свят. Това по същество е още едно признание, че има връзка между двата свята и единният съдържа в себе си общата конструкция на другия, общото знание за другия. За питагорейците *математиката* представлява своеобразната връзка между двата свята, откъдето и значението на правилата за мисленето. Известно е, че още египтяните са знаели, че триъгълник със страни, съотнасящи се една към друга както съответно 3 към 4 към 5, е правоъгълен, но не са могли да обяснят защо. Допълнителните геометрични построения, които помагат за доказване на теоремата, която днес познаваме като Питагорова, показват, че по-близка до сетивния свят е геометрията, при която има елементи на онагледяване, а оттам и до интуитивно откриване на истината, отколкото аритметиката, която борави само с логически символи.

По традиция, идваща отново от питагорейството, светът на интелекта е частично обожествяван. Известно е, че питагорейците са били колкото философска школа, толкова и мистична секта. И може би тук трябва да търсим причината за това, че в различни векове и в рамките на различни култури в числата се търси повече от онова, което днес е прието да се счита, че те дават (нумерология, кабала, и т.н.). Това усещане за елитарност, основана на мисленето и знанието, е ясно изразено в схващането на Платон за социалната роля на философа.

За влиянието на Питагор върху Платон в посочения аспект говори и надписът, за който вече беше споменато, стоящ на входа на Платоновата академия: „*Който не е геометър, да не влиза*“. Тази фраза, разбира се, може да значи много неща. Но едно от несъмнените й значения е свързано с идеята за философа управник. В сетивния свят (несвършен, променящ се, непознаваем) може да управлява добре само онзи, който е достигнал до знанието за вечния неизменен истински свят. А това може да стане само чрез разума при посредничеството на математиката — организираща знанието система от символи и правила, позволяващи изграждането на доказателствени дедуктивни съждения. Геометрията (т.нар. първа математика поради възможността за онагледяване и по-ниската степен на абстрактност) е освен всичко друго и начин за несетивно проникване в материалния свят.

Така използващият законите на мисленето философ ни се представя не само като познаващ природните закони, но и като способен да извлече от единния космически ред необходимите етически закони. Доказателство, че така са мислели и питагорейците, може да открием в обстоятелството, че самият Питагор е имал самочувствието на философ-законодател. Ако надписът на входа на Академията: „Който не е геометър, да не влиза“ е резултат от такова разбиране, то той би следвало да се преведе така: „Онзи, който не умее да прониква в действителността чрез абстрактното мислене, основано на система

¹⁴ Платон. Държавата, X, 600a—в.

¹⁵ Пак там, VII, 530c — 531a.

¹⁶ Платон се спира не на философията на питагорейците, а говори за „особения начин на живот, наречен питагорейски“. Пак там, X, 600a—в.

¹⁷ Dixsaut, M., A. Brancacci. Platon, Source des Presocratiques. Paris 2002, p. 22 et suiv.

¹⁸ Ръсел, В. Цит. съч., 76—77.

¹⁹ Радев, Р. Платонизмът. Основни философски идеи, в Платон. Държавата. С, 1981, с. 463.

²⁰ Когато Леон, тиранът на Флионт, попитал Питагор: „Ти какъв си?“, чул в отговор: „Аз съм философ“ — т.е. обичаш мъдростта. Така за пръв път било изречено означението философ. Диоген Лаерций. Цит. съч., VIII.

²¹ Dixsaut, M., A. Brancacci. Op. cit, 44—45.

²² Ръсел, Б. Цит. съч., с. 77.

от правила на мислене и знакова система за закрепване на мисловната процедура и резултатите от нея, няма качества да стане философ".

Към това следва да прибавим, че Платон не може да не е забелязал, че числата, фигурите, съотношенията, закономерностите в геометрията са идеални и неизменно верни, за разлика от предметите в сетивния свят, които са винаги променливи. Което пък ни отвежда до Хераклит и Парменид.

4. Влиянието на питагорейците далеч не изчерпва въздействията при оформяне на Платоновото разбиране за реда от страна на неговите предшественици. Мисля, че има достатъчно основания да се приеме, че след питагорейците най-съществено влияние върху общите представи на Платон за света (в това число и за неговата подреденост) оказват Хераклит и Парменид.

Хераклит (540—480) се слави като мислителят, който е открил за философията движението, промяната. Една от вероятните причини за неговия интерес към темата е обстоятелството, че в общо взето статичното дотогава гръцко общество по времето на Хераклит започват ярки и видими динамични процеси. Известно е, че според Хераклит *всичко се променя*, няма нищо неизменно, няма нищо в покой. Въпреки че не акцентира върху това, той също вижда в промяната упадък. Бихме могли да предположим, че не случайно той свежда всичко до *огъня*, а не до друга субстанция — огънят е процес, а не състояние. Трудно е да преценим доколко възгледите на Хераклит за движението и промяната са повлияли Платон, но има сериозни основания да допуснем, че това е така²¹. Възприемайки възгледите на Хераклит и съчетавайки ги с концепцията за двата свята, Платон ги отнася само към сетивния свят. Така именно сетивният свят ни се представя като постоянно променящ се, а това ще рече непознаваем, докато светът на идеите (формите) остава вечен и неизменен. И по тази причина познаваем. Доколкото обаче идеите (формите) са същността на нещата, а тяхната проекция в сетивния свят е само сянка, излиза, че светът (заедно с неговата обща подредба) е все пак познаваем. Сетивният свят, който е в постоянно движение, който е постоянно променящ се, не е познаваем пряко. Но той е по някакъв начин вторично познаваем. Светът на идеите (формите) е познаваем, нещата от сетивния (видимия) свят са сенки на идеите, следователно за тях можем да съдим вторично, ако познаваме идеите.

Парменид (515—??) е философът, чието влияние оформя общите разбирания на Платон за двата свята, за тяхната подреденост, за съотношението между тях, за тяхната познаваемост, за тяхното ценностно значение. Основното достигнало да нас произведение на Парменид — *За природата*, се състои от две части — *Път към истината* и *Път към мнението*. Както имах възможност да отбележа, тезата за наличието на два свята се среща и преди

²³ Виж Платон. Теетет, 160e, а също и Кратил, 402a.

Парменид. Но ясното и аргументирано разграничение между *реалност* и *привидност* и съответстващите им *знание (истина)* и *мнение* е дело на Парменид и в този вид Платон откровено го е заимствал. След питагорейците това е вероятно второто по значение влияние върху възгледите на Платон за реда в света.

За разлика от Хераклит, който приема, че светът е в движение и всичко се променя, Парменид приема, че в света нищо не се променя. Този извод почива върху разграничението между реалност и привидност. Именно в реалността нищо не се променя. Затова за реалността може да има знание. Променя се само привидността и именно нейната променливост не позволява за нея да има знание, а само мнение. Според Парменид мислите и думите имат обект извън самите тях, те имат постоянно значение, защото съответстват на постоянен неизменен обект. Именно за да можем да говорим разбираемо в минало и бъдеще време, обектът на думите би следвало да е един и същ, т.е. неизменен²⁴.

Така възгледите на Парменид за реалността и привидността, за знанието и мнението, съчетани с тезата на Хераклит за промяната, дооформят питагорейската в своята основа философска конструкция за завършения и подреден свят, която свързваме с Платон. Паралелно съществуват реалност (свят на идеите, на формите) и привидност (сетивен свят). Светът на идеите е вечен, неизменен и следователно познаваем. Сетивният свят е променлив и не подлежи на същинско опознаване. Но доколкото всичко е подчинено на един всеобщ единен ред, то светът на идеите е първичен и представлява първообраз па сетивния свят. Сетивният свят наистина е производен, променлив и непознаваем сам по себе си. Но онзи, който е успял да достигне до истината за света на идеите, който познава нещата (а това ще рече техните форми), той знае възможно най-много и за техните сенки, за сетивния свят.

И това е философът.

²⁴ Според Б. Ръсел това е първият езиков аргумент във философията. Ръсел, Б. Цит. съч., с. 93.

ORDER, LAW AND STATE IN PLATO'S THEORY

by Daniel Valchev

Summary

The study aims to underline the importance of the conception of *order* into Plato's work in conjunction with the notions of law and state. The starting point of the author is the thesis that in Antiquity all three forms of order - order in nature, order in thinking and order in society were considered integral parts of a basic general cosmic order.

According to the author, the core of Plato's theory concerning the social order (including the legal order), is oriented towards the understanding that the order in the *polis* could be assessed as good (in a broad sense) only in case it is a reflection of the order of the *cosmos*. And the philosopher, being the unique person, who is capable to understand the principles of the general cosmic order, is for that reason the role, who is entitled to create (to express, to stipulate) the juridical laws. He could do that by the assistance of mathematics and especially geometry, which is not only a system of deductive statements, but represents a link between the world of ideas and the material world.

The article claims that this theoretical construction is not a Plato's invention. The important role of Plato's predecessors is outlined and the impact of the Pythagoreans, Parmenides and Heraclites is described.